

بیام خداوند جان و خرد

هفته پژوهش گرامی باد

معاونت پژوهشی مدرسه علمیه حضرت زینب (سلام الله علیها)

شهرستان امیدیه - پاییز ۱۳۹۹

تحقیق و پژوهش از نظر اسلام

قرآن مجید، جامعه اسلامی را به تحقیق و پژوهش، دعوت

می کند و می فرماید: «قل انظروا ماذا فی السموات

والأرض و ما تغنی الآیات و النذر عن قوم لا یؤمنون.»

«بنگرید آنچه را که -از آیات خدا و نشانه های توحید- در

آسمان ها و زمین است، اما این آیات و اندازها به حال

کسانی که ایمان نمی آورند، سودمند نخواهد بود.» جمله

"قل انظروا" ندای الهی است که چهارده قرن است بر

تارک اعصار می درخشد، اما مسلمانان از روز نخست تا به

امروز چقدر گوش به این فرمان داده و به آن عمل کرده

اند.

«تحقیق» در لغت به معنی واریسی کنه یک چیز است،

مثلا پدیده ای رخ می دهد و به ظاهر، عامل یا عواملی

دارد که افراد سطحی نگر را قانع می سازد، اما افراد ژرف

نگر، با کاوش هایی به علل دیگری پی می برند که در

حقیقت بستر پیدایش این پدیده بوده است.

جهان هستی ملامال از اسرار و رازهاست که بخشی از آن

به وسیله انسان، کشف شده است، درحالی که بخش انبوه

آن در پس پرده ابهام و ناآگاهی باقی مانده است. بسیار

خیال خامی است که تصور شود که انسان با همه الفبای

هستی آشنا شده است، بلکه جهان هستی به سان یک

دریای ناپیداگرانه است که در تاریکی فرو رفته و فقط بشر

با چراغ اندیشه قسمت کمی از آن دریا را روشن ساخته
است، اما آن سوی دریاها هنوز در تاریکی جهالت باقی
مانده است.

قرآن مجید، ابراهیم خلیل را به ویژگی تحقیق، در علل
آفرینش می ستاید چنان که می فرماید:

«و کذالك نری ابراهیم ملکوت السموات و الأرض و لیکون

من الموقنین»

«همچنین وابستگی آسمانها و زمین را به خدا، به ابراهیم

نشان دادیم تا از اهل یقین گردد»

آسمان ها و زمین به سان دو روی یک سکه هستند که یک

روی سکه جنبه ملکی آن است که در آن قوانین طبیعی و

اسرار مادی که بشر در فکر کشف آنها است حاکم است،

ولی آن روی دیگر سکه، وابستگی جهان گسترده به مقام

ربوبی است که به ماده بیجان و فاقد نظم را، نظم و سازمان

شگرفی بخشیده است. ابراهیم خلیل علیه السلام از طریق

تحقیق و طرح فرضیه پس از فرضیه، به وابستگی جهان

آفرینش به خداوند حکیم پی برد. نخست به عنوان فرضیه و

برای هماهنگی با قوم خود که درصدد هدایت آنان بود،

ستاره زهره را کارگردان جهان فرض کرد، آن گاه افول و

غروب آن را نشانه عدم حضور و تأثیر دائمی آن دانست،

سپس دو فرضیه دیگر را به نام ربوبیت ماه و خورشید،

مطرح کرد و ربوبیت آنها را نیز با برهانی استوار ابطال کرد

و سپس از کانال تحقیق، سیمای واقعیت را مشاهده کرد و

گفت:

«وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلذِّى فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ حَنِيفًا وَ مَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ»

«من روی خود را به سوی کسی کردم که آسمان ها و زمین را آفریده، من در ایمان خود خالصم و از مشرکان نیستم.»

روش ابراهیم، همان روشی است که امروز غربیان، آن را به کار می گیرند تا واقعیات را به دست آورند. نخست فرضیه ای را مطرح می کنند و پس از کاوش ها از آن فرضیه به فرضیه دیگر تا به حقیقت برسند.

شکی نیست که ابراهیم از روز نخست موحد بوده و در دامان وحی تربیت شده بود، اما برای هدایت قوم خود که در کنار هم بودند، به این نوع روش تحقیق دست زد، تا هم حجت را برای دیگران تمام کرد و هم خود به کمال برتر رسید.

قرآن مجید، جامعه اسلامی را به تحقیق و پژوهش، دعوت می کند و می فرماید:

«قُلْ انظُرُوا مَاذَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَ مَا تَغْنَى الْآيَاتِ وَ النَّذْرَ عَنِ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ»

«بنگرید آنچه را که -از آیات خدا و نشانه های توحید- در آسمان ها و زمین است، اما این آیات و اندازها به حال کسانی که ایمان نمی آورند، سودمند نخواهد بود»

جمله "قل انظروا" ندای الهی است که چهارده قرن است بر تارک اعصار می درخشد، اما مسلمانان از روز نخست تا به امروز چقدر گوش به این فرمان داده و به آن عمل کرده اند.

متأسفانه هیئت بطلمیوسی پس از انتقال علوم یونانی به محیط اسلامی، آن چنان بر افکار چیره شد که همگان، این فرمان را فراموش کرده و فرضیه های بطلمیوسی را حقایق خلل ناپذیر فرض کردند.

فرمان تحقیق است، مسلما تحقیق "قل انظروا" جمله بدون رنج، نخواهد بود همچنان که گنج نیز بدون رنج میسر نمی شود. اگر دانشوران، صدرنشین جامعه هستند به خاطر رنجهایی است که در مسیر تحقیق، بر خود هموار ساخته اند، و لذا صدرنشین مجلس ها شده اند

شیخ طوسی که در زبان علمای ما به شیخ الطائفه معروف است. شبها به تحقیق می پرداخت و صبحگاهان آنچنان غرق لذت بود که این جمله را می گفت:

أین الملوك و أبناء الملوك من هذه اللذة؟!

یعنی این لذتی که من الآن پس از کشف حقیقت، احساس می کنم، شاهان و فرزندان آنان، از این لذت بی بهره اند.

مرحوم آیه الله بروجردی می فرمود: من در دوران جوانی در مدرسه صدر اصفهان مشغول تحصیل بودم. یک شب پس از نماز مغرب و عشا، مشغول تحقیق در مسأله «ترتیب» شدم، چیز می نوشتم، بعد پاک می کردم، چیز دیگر می نوشتم، ناگهان صدای مؤذن مسجد را شنیدم که مردم را به نماز صبح می خواند.

من از سرشب به آن لحظه آن چنان غرق در کار بودم که گذشت زمان را درک نکرده بودم.

من خاطره ای از استاد خود، مرحوم میرزا محمد علی مدرس تبریزی دارم که برای اهل تحقیق آموزنده است. نگارنده خدمت او مشغول تحصیل بودم، طرف صبح عازم خانه او شدم که در بیرونی خود تدریس می کرد، کمی زودتر رفته بودم، دیدم وی جلو خانه خود، قدم می زند و لبهای او حرکت می کند، من در آغاز کار تصور کردم که مشغول خواندن دعای صباح است، ولی وقتی نزدیک شدم، دیدم ایشان مشغول حفظ اشعار منظومه سبزواری است، و درست این بیت را می خواند:

قدكان من غبرية تقابل

عرفه أصحابنا الأفاضل

در آن زمان وی حدود هفتاد سال داشت ولی از تحقیق و تدریس و تألیف دست برنمی داشت و به سان یک جوان سرحال مشغول کار بود

او به تنهایی در ظرف ۱۷ سال به نگارش کتاب قاموس المعارف پرداخته که یک دوره دایرة المعارف به ترتیب الفباست.

امروز، وسائل تحقیق، بیش از هر زمانی فراهم است. انسان به وسیله اینترنت می تواند بر جهانی از دانش و افکار دست یابد، اما همین آسان شدن وسایل، همت ها را کمتر و انگیزه ها را نارسا تر کرده است. جامعه ای که پیوسته در یک نقطه درجا بزند، محکوم به فناست، چه زیبا سخنی فرموده معصوم علیه السلام که

«من استوی یوماه فهو مغبون»

منبع:

<https://b2n.ir/365633>